

УЧАСТЬ МУКАЧІВСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЄПАРХІЇ В СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ ЖИТТІ ЗАКАРПАТТЯ В КІНЦІ XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТЬ

Мандрик Євгеній Олександрович

аспірант кафедри модерної історії України
та зарубіжних країн

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

E-mail: ezhen.m@gmail.com

На зламі XIX – XX століть Закарпаття опинилося у складній соціально-економічній ситуації. Характерними для краю було малоземелля при значному приросту населення, відстале виробництво та безробіття, бідність та зубожіння, особливо у гірських регіонах. Керівництво Мукачівської греко-католицької церкви на чолі з єпископом Ю.Фірцаком цілком усвідомлювало ситуацію, спробувало зробити чималі зусилля для залучення уряду Угорщини до вирішення покращення життя населення краю. "Єпископ руських", як називали мукачівського єпископа, разом з своїм духовенством прийняв участь у здійсненні урядових так і неурядових заходів спрямованих на зміцнення позицій єпархії. Будучи лідером руських греко-католиків, високоосвіченою особистістю, єпископ ведучи за собою духовенство, намагався вплинути на розвиток негативних явищ, які не завжди склалися на користь церкви та його народу. Мукачівська єпархія відіграла значну роль у підготовці проведення Верховинської акції, роз'яснювальній роботі серед населення краю. Мукачівський єпископ став генератором проведення акції на державному рівні. У цей період розгорнулася активна ідеологічна підготовка до майбутньої війни за перерозподіл світу, в якій правлячі кола зацікавлених держав, втягнули і керівництво Мукачівської греко-католицької єпархії. Паралельно проведенню Верховинської акції, мукачівська єпархія прийняла участь у зупиненні еміграції руського населення до Америки. Важливу роль відігравала єпархія у встановленні американської греко-католицької єпархії вихідців із Закарпаття. Процеси, що відбулися продовж останнього століття підтверджують правильність боротьби греко-католицького духовенства у відстоюванні прав закарпатських українців за збереження своєї самобутньої ідентичності.

Ключові слова: *Мукачівська греко-католицька єпархія, єпископ, єпископські циркуляри, прем'єр міністр, господарські товариства, трудова еміграція, Верховинська акція, американська акція, Святий Престол.*

Постановка проблеми. Визначне місце в історії Закарпаття на рубежі XIX – XX століть продовжувала відігравати Мукачівська греко-католицька єпархія. Виклики які постали перед єпархією та її першою особою були спричинені історичними змінами у суспільно-економічному розвитку східної частини тогочасної королівської Угорщини. Ці зміни позначились і на релігійному житті закарпатських греко-католиків, які, будучи глибоко віруючими людьми, виконували вказівки своїх священнослужителів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зауважимо, що проблема соціально-економічного розвитку Закарпаття на рубежі XIX – XX століть широко досліджена. Проте відсутні дослідження про активну участь у цих процесах духовенства Мукачівської греко-католицької єпархії, яка на той час утримувала свої ключові позиції у краї. Пріоритет у дослідженні даного питання належить угорським дослідникам, які насамперед надають перевагу релігійному аспекту діяльності Мукачівської єпархії [Botlik, 1997], або торкаються її тільки частково [Gönczi, 2007]. З тематичних досліджень слід відмітити роботи Л. Брауна [Braun, 2017] та А. Тутушко [Tutuskó, 2016], де прослідковується політика не лише щодо русинів, але й інших національних груп. Слід відмітити фундаментальні

дослідження М. Маєр [Maier, 1977]. Джерелом для нашого дослідження стали архівні матеріали Мукачівської греко-католицької єпархії. Відтак, постало питання необхідності **висвітлити проблему** залучення впливової на той час Мукачівської греко-католицької єпархії до вирішення соціально-економічних та політичних процесів Закарпаття на рубежі XIX – поч. XX століть.

Виклад основного матеріалу. З остаточним встановленням Мукачівської єпархії у другій половині XVIII ст., організацією її церковних структур, підготовкою священнослужителів, греко-католицьке духовенство зміцнило свій вплив і без того глибоко віруючими русинами, заповнюючи культурну порожнечу, яка була спричинена великою бідністю і відсталістю народу. Цей фундамент вважався надійним та достатнім протягом «довгого XIX століття», аби підтвердити свої позиції незмінності у духовному та культурному житті краю. У цих історичних умовах на долю Мукачівської греко-католицької єпархії випало завдання збереження її цілісності в її історичних межах. Діяльність єпархії та її єпископа проходила у чималій політичній залежності та протистоянні від тогочасних угорських державних та політичних структур.

Для Мукачівської єпархії це був періодом подальшої втрати підлеглих територій пов'язаних з утворенням та виходом з під її юрисдикції, угорськомовної Гайдудороської греко-католицької

епархії. Так «питання мови, національної приналежності дуже швидко переросло у широку проблему, передусім політичну та суспільну» [Botlik, 1997, 116 old].

Для населення гірських районів постійно була присутня проблема пов'язана з відсталістю інфраструктури, слаборозвиненою шкільною системою, безробіттям, алкоголізмом та неграмотністю. Влада змушена була визнати, що тільки через греко-католицьких священнослужителів та співпраці з ними можливо ще управляти даною територією. Про це свідчать циркуляри єпископа в яких той постійно звертає увагу священникам у сприянні співпраці з населенням в оголошенні наказів міністерств сільського господарства, релігій та освіти, внутрішніх справ. Єпископ Ю. Фірцак систематично привертая увагу влади на «руську проблему», в національному так і соціальному розумінні [Botlik, 1997, 117 old].

З нагоди святкування тисячоліття Угорщини та відвідин з цього приводу угорськими можновладцями Верецького перевалу у 1896 р., перед ними постала реальна картина великої бідності гірського населення краю. Це спонукало представників влади до імплементації невідкладних дій. На прийняття швидких рішень вплинула масова еміграція населення та поширення ідей опозиційної Католицької Народної партії, програма якої користувалась великою популярністю серед народу, збігалась з національними сподіваннями частини руської інтелігенції. Слід зазначити, що ідеями Народної партії захоплювалась та підтримувала частина греко-католицького духовенства краю [Botlik, 1997, 116 old]. Це був період, коли обговорювались та приймалися закони про культу. З появою «схизматичного руху» «підтримка Народної партії зникла, а греко-католицьке духовенство почало чинити опір розповсюдженню цього явища» [Mauger, 1971, 112 old].

Скориставшись нагодою та невтішними враженнями чиновників від побаченого, мукачівський єпископ подає петицію до угорського уряду щодо вжиття заходів на виправлення ситуації. У відповідь було започатковано державну програму з допомоги жителям Північно-Східної Угорщини, що з часом отримала назву Верховинської акції. У березні 1896 р. між прем'єр-міністром Д. Банфі та єпископом Ю. Фірцаком було укладено таємну компромісну угоду, яка складалася з п'яти пунктів. Найвагомим виявився 4 пункт угоди в якому проголошувалося, що для руського населення комітатів Мараморш, Берег, Унг та Земплін «потрібно створити засоби для існування, через що зупиниться масова американська еміграція» [Mauger, 1977, 99-100 old]. Угода свідчила про довіру до мукачівської єпархії та її духовенства як міцної опори уряду серед населення краю. Вказана домовленість стала основою проведення всієї акції.

Щоб прискорити розвиток подій, на початку 1897 р. єпископ разом з 14 депутатами парламенту від східних комітатів подають меморандум прем'єр-міністру Д. Банфі під назвою «Нагадування про сприяння у матеріальному та інтелектуальному процвітанні русинського населення, який проживає у

підніжжі північно-східних Карпат» [Braun, 2017, 121 old]. У вступній частині цього документу мукачівський єпископ спільно з підписантами описали багатоговікову важку долю та бідність руського населення краю. Звернення було спрямоване до зацікавлених міністерств для прийняття відповідних рішень та сприяння у створенні умов для проведення акції. До Міністерства культів та освіти основним проханням було підвищення матеріального забезпечення вчителів та духовенства, організація господарських шкіл. [Botlik, 1997, 121 old]. Від Міністерства торгівлі депутати вимагали сприяння розвитку кустарного промислу та забезпечення відповідним інвентарем; питання розбудови стратегічних шляхів сполучення, до яких би залучались місцеві трудові ресурси. Підписанти меморандуму звертали увагу Міністерства землеробства на обставини, при яких господарські відносини не співпадають з природними умовами, звідси малоприбутковість, зменшення гірських пасовищ і т.д. Нарешті автори документу зверталися до Міністерства фінансів для виділення коштів на проведення акції [Gönczi, 2007, 36 old]. Зайнявши активну позицію, мукачівський єпископ став генератором з проведення Верховинської акції за цілковитої підтримки населення. У Будапешті під головуванням Ю. Фірцака проводиться нарада, за участю депутатів парламенту від закарпатських комітатів, на якій архієрей охарактеризував становище руського народу та закликав до «об'єднання зусиль для пом'якшення злиднів серед краю» [Botlik, 1997, 121 old].

Через місяць, 7 березня 1897 р., мукачівський єпископ повторно збирає нараду депутатів із залученням міністрів освіти та культів, сільського господарства, торгівлі, а також закарпатське комітатське чиновництво. Ю. Фірцак наголосив, що серед населення великі очікування, проте з'явилися звинувачувальні чутки про спрямування акції на мадяризацію [Botlik, 1997, 122 old]. За наслідками наради було прийнято меморандум, який єпископ власноруч передав уряду. Вже 12 травня 1897 р. під час наради при архієрею владика проінформував комітет з проведення акції про перші розпорядження міністерств. Тим часом, до меморандуму приєдналися ради 4-х закарпатських комітатів.

У Будапешті пильно слідкували за розвитком подій і тому розпочалось активне листування між Ю. Фірцаком та зацікавленими міністерствами. Єпископ залучив до роботи клір, щоб зі свого боку, належним чином підготувати та прийняти участь у проведенні акції. Мукачівський архієрей з піднесенням звертався до своїх підопічних із закликом «приймати участь у проведенні акції вважати добросовісним обов'язком та навіть більший за душпастирську діяльність» [ДАЗО, ф. 151, оп. 2, спр. 931, арк. 15].

Населення з великою довірою відносилось до єпископських ініціатив. Через владу та священників ця довіра поширилась і на міністерські представництва та їх керівництво. Урядовці розуміли, що без грошової допомоги селянам не обійтись. Через це, на початку 1897 р. Ю. Фірцак звертається до

Берегівського фінансового представництва у справі кредитів з проханням забезпечення знижок для гірських жителів у закупівлі посівного зерна [ДАЗО, ф. 151, оп. 17, спр. 1522, арк.1-4]. У відповідь директор представництва видав відповідний циркуляр, в якому розпоряджався надати деякі полегшення на певні види податків.

Восени 1897 р. міністр сільського господарства І. Дурані викликав до себе мукачівського єпископа, щоб почути його думку щодо економічного становища вірників. Ю. Фірцак відверто доповів про погіршення матеріального становища руського населення та масовою еміграцією. Почуте спонукало міністра призначити керівником Верховинської акції професійного спеціаліста Едмунда Егана. Своїми рішучими діями, зламавши опір критиків та противників акції, він за короткий період добився значних успіхів [Braun, 2013, 25 old].

Мукачівський єпископ з початку акції систематично слідкував за її імплементацією, у значній мірі підтримував її діяльність. Так, на початку 1899 р. ним визначено 22 священників для проходження спеціальних курсів. Міністр І. Дурані у повідомленні від 24 січня 1900 р. австро-угорському імператору, дає високу оцінку ролі мукачівського єпископа та його священників у проведенні Верховинської акції. Міністр нагадував, що «для здійснення моїх планів велику допомогу надають греко-католицькі священники на чолі з єпископом Ю. Фірцаком. Весною минулого року мною організованого місячні господарські курси з метою поширення сільськогосподарських знань, на яких прийняло участь двадцять п'ять греко-католицьких священників...» [Botlik, 1997, 128 old].

Про успіхи у матеріальній допомозі священнослужителям з боку єпископа, свідчать багаточисельні звернення та справи розгляду відповідних церковних інстанцій [ДАЗО, ф. 151, оп. 2, спр. 383, арк. 23-41]. У промислових масштабах починає розвиватися та розповсюджуватися в краї кролівництво, птахівництво, бджолярство, садівництво та інші форми господарювання [ДАЗО, ф. 151, оп. 2, спр. 780, арк.1-23]. Архівні документи свідчать про те, що вже у 1903 р. прихожани масово погашають позики, які були надані їм за сприяння єпархії.

Очільник акції А. Еган сформулював три основні завдання Верховинської акції: організація оренди землі та пасовищ, піднесення тваринництва, розбудова кредитних спілок. Зубожіле населення часто боргувало місцевим шинкарям, які до того ж, продавали своїм покупцям підроблений алкоголь. Алкоголізм серед гірського населення набув ознак епідемії, проте представники влади закривали на це очі, а одну з причин бідності горян вбачали саме в цьому явищі. Керівник Верховинської господарської акції Едмунд Еган публічно висловлював думку про прийняття жорстоких заходів щодо торгівців алкоголем, внаслідок чого натрапив на відчайдушний опір. На його думку, вістря акції став вислів: «хто народу на селі продає горілку, той тримає в руках народ» [Botlik, 1997, 131 old]. Це підтверджують 22 підписанти у документі «І ми в Європі. Протест

галицьких русинів проти мадярського тисячоліття», «кніде на цілім просторі, заселенім українсько-руським народом, процент жидів по селах не є такий високий, як власне на Угорській Русі. Можемо сказати без помилки, що де в селі більше таких жидів, там нижче стоїть просвіта, народ бідніший, темніший і більше здеморалізований» [Франко, с. 345].

В архівних документах, досить рідко можна знайти інформацію про боротьбу з алкоголізмом. Поодинокі повідомлення надходили з місць про створення об'єднань для боротьби з пияцтвом [ДАЗО, ф. 151, оп. 2, спр. 2370, арк.1-2], що свідчить про заклики до здорового способу життя серед мешканців краю і в той же час відсічі шинкарям.

Слід визнати, що основною опорою господарської програми на місцях у її ранній стадії були священнослужителі, проте в господарських питаннях вирішальне слово було за уповноваженими урядовцями. Започаткування Верховинської акції та її системна підтримка стала частиною невластивої для єпископа та його кліру обов'язків, була самопожертвою, в якій глава церкви у позитивному розумінні вимушений був порушувати свої єпископські повноваження [Botlik, 1997, 133 old].

Розрахунки уряду на швидкий успіх Верховинської господарської акції при мінімальних витратах не виправдались, особливо на початковій стадії. Подолати багатовікову бідність, зупинити еміграцію, перешкодити національним рухам не призвело до бажаного успіху. За внесок у здійсненні Верховинської акції та визнання півстолітнього перебування на службі єпархії, угорський уряд К. Гедерварі нагородив мукачівського єпископа Ю. Фірцака Орденом Залізної Корони I ступеня [ДАЗО, ф. 151, оп. 3, спр. 1992, арк. 1-8], який в урочистій обстановці архієрею вручили 3 жовтня 1911 р. Без активної, цілеспрямованої, самовідданої роботи духовенства Мукачівської єпархії цього визнання б не відбулося.

З часом участь греко-католицького духовенства у здійсненні Верховинської акції звузилась, через що уряд втратив надійну та вивірену часом підтримку. Причиною цього стала повсюдна критика акції. Її автори посилалися на те, що урядова програма породила нові виклики з національного питання, які гостро не проявлялись у попередні роки [Tutuskó, 2016, 61 old].

Слід визнати, що приймали рішення з тих чи інших економічних питань чиновники, проте виявлення проблем на місцях, пропозиції у їх вирішенні, практичне здійснення акції та серйозна просвітницька робота покладалась на плечі священнослужителів. Дослідники аналізують успіх Верховинської акції насамперед з економічної точки зору. Зі сторони греко-католицької церкви вона призвела до зміцнення її позицій, початку духовного та інтелектуального відновлення, посирила довіру між духовенством та вірниками [Maeyer, 1977, 109 old].

Паралельно Верховинській акції, внаслідок соціально-економічної відсталості краю, розпочалась потужна еміграційна хвиля, яка відчутно торкнулась Мукачівської єпархії. В угорських правлячих колах проблема еміграції гірського населення була відомою,

однак дієвих засобів для її зупинення знайти не вдавалося. Проблему посилювала діяльність «таємних агентів» [Pálvölgyi, 2018, 127 old], які налагодили залучення працездатного чоловічого населення та його нелегального доправлення до портів імперії за відповідну винагороду за надані протиправні послуги. Для уряду виникла проблема з ухилянням від військової служби [Pálvölgyi, 2018, 127 old].

Стало зрозумілим, що зупинити еміграційні процеси за короткий період не вдасться. Мукачівський єпископ розуміючи всю складність вирішення проблеми еміграції неодноразово звертається через циркуляри до свого кліру. У листах він звертає увагу на переконування вірників у відмові від виїзду до Америки. У випадку, якщо це не вдасться, Ю. Фірцак радить замовляти білети у гірських відділеннях кредитних спілок у напрямку Фіюме-Нью-Йорк, «тому, що такі переселенці перебуватимуть під постійним захистом угорської держави» [ДАЗО, ф. 151, оп. 2, спр. 405, арк.1-10].

На виправлення становища слабо впливали сезонні сільськогосподарські роботи у низинних районах, куди масово виїжджало населення гірських районів. За офіційною статистикою, тільки у Мараморошському комітаті у 1897 р. 11 590 осіб шукало роботи, з них тільки 5 тис. змогли її отримати на сезонних сільськогосподарських роботах. З чотирьох комітатів – Унг, Берег, Угоча та Мараморош 76 290 осіб були зайняті на сезонних роботах в низинних регіонах Угорщини [Мандрик, 2007, с. 180].

Слід відмітити, що для уряду можливості впливати на діяльність емігрантів в Америці були досить обмеженими, так як офіційна позиція Вашингтона полягала у тому, що всі прибули у майбутньому стануть її громадянами. Для уряду не залишалось вибору, крім підтримки громадських та релігійних організацій емігрантів та відрядження церковного кліру [Pálvölgyi, 2018, 134 old]. Саме це стало основним змістом діяльності уряду для угорських, словацьких та закарпатських емігрантів.

Європейські трудові емігранти почали створювати на американській землі свої релігійні організації, в чому не бажала відставати і Мукачівська єпархія. За цих умов угорський уряд залучив до співпраці мукачівського єпископа Ю. Фірцака. Першим мукачівським священником на теренах Америки став Олександр Джубай. Популярний будапештський тижневик «Vasárnap Ujság» відмітив похвалою успішну діяльність О.Джубая, який прибувши до емігрантів у 1889 році за короткий час створив декілька приходів. В 1891 р. він за власні 9 тис. доларів купив у Брукліні храм та посвятив його на греко-католицький, а згодом побудував Ленгшеренський храм [Vasárnap Ujság, 1896].

Проте умови не всюди було такими. Віруючі тимчасово відвідували місцеві католицькі церкви, що призводило до виникнення конфліктів. На знак протесту руські греко-католики почали відвідувати православні церкви, які їм були ближчими за здійсненням літургійного обряду. Небезпідставно в угорських правлячих колах це сприймалося як пробудження панславістських ідей серед руських емігрантів [Mayer, 1971, 117 old]. Угорський уряд

ретельно слідкував за розвитком небажаних подій. Наслідки цього явища проявились у так званому «схизматичному русі» на теренах Закарпаття, першому та другому Мараморош-Сиготстких процесях [Данилець, 2009, с. 43-58].

Залучившись підтримкою мукачівського єпископа, уряд починає активно діяти. Основний зміст «американської акції» [Botlik, 1997, 141 old] зводився до відрядження патріотично налаштованих ієреїв. Перед ними ставилося завдання попередити розвиток небажаних подій. Стало зрозумілим, що акція стала свідченням безпосереднього використання церкви у політичних цілях, в першу чергу у локалізації православ'я, витоком розповсюдження якого стали американські емігранти, котрі поверталися до рідної землі. Для з'ясування ситуації, єпископ Ю. Фірцак дає доручення бруклінському священнику Тиводару Дам'яновичу, зробити перепис емігрантів греко-католиків. За даними о. Дам'яновича станом на 1901 р. чисельність емігрантів з Угорщини та Галичини становила 250 тис. осіб. З них об'єднані у громади 95 тис. з Угорщини і 25 тис. з Галичини. На цей час діяла 61 церква з 44 священниками. З них прибули: 26 з Мукачівської єпархії, 8 з Пряшівської і 10 з Галичини [ДАЗО, ф. 151, оп. 2, спр. 16, арк.10-13]. Наведені дані свідчать, що в той час закарпатці в Америці склали переважну більшість української еміграції, тому угорська влада вимагала, щоб Рим призначив для них єпископа саме з Мукачева.

Тим часом бажаних священників виїхати до Америки збільшилось у рази. Про це свідчать звернення до єпископа за дозволами на виїзд в Америку для проведення літургій серед емігрантів [ДАЗО, ф. 151, оп. 2, спр. 478, арк. 1-152]. Мукачівський єпископ керувався умовами Конгрегації Пропаганди Віри, за якими священники мали бути неодруженими або вдівцями. Пастирям після погодження з архієреєм потрібно було звернутися до Апостольської столиці, а згодом пройти процедуру погодження у Відні з папським нунцієм [Marosi, 2010, 88-89 old]. Про підлегле становище Ю. Фірцака у наданні дозволів на виїзд свідчать листування мукачівського єпископа з представниками уряду з приводу вирішення еміграції [ДАЗО, ф. 151, оп. 2, спр.17, арк. 4-8].

Поряд з цим посилювався тиск з боку уряду для активізації контролю за діяльністю тамтешніх греко-католицьких приходів [ДАЗО, ф. 151, оп. 2, спр. 16, арк. 5-9]. Це підтверджує листування урядовців з єпископом про запровадження політичного стеження за діяльністю американських приходів [ДАЗО, ф. 151, оп. 2, спр. 415, арк. 3-6], адже заокеанське мультикультурне середовище, свобода віросповідань, плюралізм думок, відкрили для емігрантів прозорість. Саме проникнення таких ідей надзвичайно боялись угорські правлячі кола. Релігійні протистояння на теренах Нового світу, відкрито набуло політичного характеру. У 1903 р. парламент поспішно прийняв закон про еміграцію, покликаний її обмежити. Адміністративні дії виявились малоефективними, після прийняття антиеміграційних законів темпи виїзду за кордон навіть збільшилися [Мандрик, 1991, с. 186].

Побоюючись російського впливу через присутність вихідців із Галичини та поширення ідей панславізму, уряд вбачав доцільним встановити греко-католицьку єпархію для американських словаків та русинів на чолі з єпископом угорського походження. Рішення потрібно було мотивувати для представників Святого Престолу та просити дієвої підтримки у проведенні «американської акції». Наслідком переговорів між урядом та Римом стала тимчасова домовленість про відрядження у 1902 р. до США апостольського візитатора, перед яким ставилось завдання контролювати діяльність американських греко-католицьких приходів [Braun, 2013, 25 old].

Підбір відповідної особи було покладено на угорський уряд. Вибір прем'єр-міністра випав на пражського каноніка Андрея Годобая, який був відомим проугорським релігійним діячем та вбачався підходящим кандидатом. О. Годобай був освіченою людиною, досконало володів угорською, німецькою, латинською та українською мовами, у всіх відношеннях отримав позитивні характеристики. Уряд встановив річне матеріальне забезпечення діяльності візитатора у сумі 20 тисяч крон [Gönczi, 2007, 32 old].

До обов'язків повноважень апостольського візитатора входило «вивчення суспільних та національних відносин», стеження за діяльністю священників, визначення вразливих місць, куди потрібно було вислати священників. Однак невдовзі, оточення О. Годобая, вірники та уряд розчарувалися у результатах новопризначеного керівника. У всіх думка різко змінилася. Про цей факт повідомляв тогочасний голова уряду Калман Сил спільному міністру закордонних справ Австро-Угорщини [Gönczi, 2007, 33 old].

Джерелом конфлікту стала відкрита проугорська агітація Андрея Годобая, через що виник конфлікт між членами об'єднання україномовних греко-католиків «Соєдинение». Об'єднання до якого входили вихідці із Закарпаття, Словаччини та Галичини утворилося ще у 1892 р., у його роботі керівну роль відігравали представники духовенства. Однією з груп у об'єднанні була «мукачівська», яка мала помірковану програму та виступила на захист національних інтересів руських, за збереження слов'янської літургійної мови та кирилиці. Проте ця група до останнього стояла на боці угорської батьківщини. «Мукачівців» очолював Корнелій Лавришин, який вступив у прямий конфлікт з А. Годобаем. Ю. Фірцак намагався їх примирити, однак безрезультатно [Marosi, 2010, 87 old]. Крім них, у об'єднанні був представлений проугорський напрям, світські кола, групи панславістів, угорських та американських громадян. Одночасно видавався часопис «Американский русский вестник», редактором якого став Павло Жаткович.

Об'єднання раз у два роки проводило загальні збори. На святкуванні 10-ти річчя «Соєдинения» у 1902 р., центральною темою став відкритий виступ Андрея Годобая. Рішення Конвенції було однозначним: повна відмова від використання угорської мови, усунення з об'єднання

священнослужителів, керівні посади можна обіймати тільки з американським громадянством. Останній пункт рішення був спрямований на витіснення представників інтересів угорського уряду. На знак протесту, за ініціативою Андрея Годобая, священнослужителі покинули зал засідання. Сам Андрей Годобай не розраховував на такий результат [Gönczi, 2007, 33 old]. Після описаного інциденту керівні позиції в об'єднанні зайняли світські діячі. До цього ще додався розкол між самими греко-католицькими священниками: одні засудили дії Годобая, інші ж, навпаки підтримували його дії.

Щоб виправити становище, угорський уряд у листі від 10 липня 1904 р. звертається до мукачівського єпископа Ю. Фірцака з проханням інформувати Апостольську столицю про результати проведення «американської акції». Водночас урядовці просили єпископа вплинути на Святий Престол для спільного виступу у даній справі. Для доказового підтвердження у мукачівського єпископа були наявні факти по ізясській справі. У листі зазначалося, «для захисту унійних намагань єпископу слід звернути увагу папи на те, що угорський уряд докладе всіх зусиль для встановлення американського вікаріату» [ДАЗО, ф. 151, оп. 2, спр. 446, арк.1-10].

Уряд зрозумів, що настав час відкликати Андрея Годобая, про що свідчили протести американських священників. Однією з вимог протестуючих була і відмова уряду обирати вікарія з їх оточення. «Соєдинение» звернулося з меморандумом до уряду з проханням відкликати візитатора, а у випадку відмови, погрожували, що їх вірники стануть ворогами угорського уряду та перейдуть до православ'я. Підписанти вважали особу Годобая найзапеклішим ворогом угорської державності, який своєю діяльністю «відірвав» віруючих від священників [Gönczi, 2007, 35 old].

На спільному засіданні угорського уряду та греко-католицьких єпископів 31 жовтня 1905 р. обговорювалось питання подальшої діяльності А. Годобая та узгодження особи майбутнього американського єпископа. Про апостольського візитатора і мова не йшла, його відкликання було вирішеною справою. Місія о. Годобая як «угорського агента» не вдалася.

Призупинення процесу призначення американського єпископа призвело до того, що за океаном знову порушилось питання про зібрання конгресу греко-католиків з намірами створення своєї єпархії без дозволу на те угорського уряду. Відреагувавши на такий розвиток подій Рим почав діяти рішуче. Мукачівський єпископ подав свої кандидатури. Серед них Василь Гаджега, професор теології, Юрій Шуба, професор теології, Іван Коротнокі, місіонер. Розкривши таємні задуми угорського уряду, митрополит галицький Андрей Шептицький розпочав дипломатичні змагання про призначення на посаду єпископа в Америці, кандидата галицького походження [Mayer, 1977, 189 old].

Мукачівський та спишський єпископи у терміновому порядку запрошуються до Риму аби всіма засобами перешкодити вибору львівського

єпископа. Як переконливий аргумент слід використати зусилля угорського уряду на зупинення православного руху. Уряд приймав на себе субвенцію за утримання єпископату, якщо особа буде відповідати їх інтересам та очікуванням. Для забезпечення успіху було залучено Естергомського архієпископа-примаса кардинала Клавдія Васарі, але безуспішно. З таким же успіхом завершилась поїздка Ю. Фірцака до Риму.

Заслугують на увагу рішучі дії мукачівського єпископа у подоланні американської еміграції та припинення наслідків впливу на соціальний розвиток населення краю. Поряд з цим угорський уряд проводячи замовчувальну політику не зумів перешкодити американській еміграції, налагодити дипломатичну співпрацю з Римом у вирішенні проблеми, в той же час продовжив мадяризацію серед краян. Стало очевидним, що Відень знехтував намаганнями угорського уряду на призначення свого угорського єпископа в США, перекресливши всі сподівання. Для всіх американських греко-католицьких священників стало зрозумілим, що Відень має більший вплив на Рим ніж Будапешт [Gönczi, 2007, 35 old].

Незважаючи на заперечення Будапешта, у Відні 1 квітня 1907 р. приймають рішення призначити першим греко-католицьким єпископом США, монаха ордену Василіан, Сотера Ортинського, ченця ордену Василіан, але без відповідної юрисдикції. Призначення випливало із світоглядної догми Святого Престолу, яке полягало у зверхності релігії над національностями, а ідея створення окремої греко-католицької єпархії для емігрантів, вихідців з Угорщини у це не вписувалася. У Римі вважали греко-католиків, прибулих до Америки, як на єдине релігійне утворення, єдине за своєю мовою так і у проведенні літургії. Зробивши ряд помилок, уряд у цьому питанні програв, питання встановлення американської єпархії відійшло на задній план [Gönczi, 2007, 35 old].

Вибір Сотера Ортинського не виправдався, не всі греко-католики сприймали його особу, посипались скарги з його оточення за «антидержавну діяльність», «антиугорську діяльність», «підтримку православного руху», «антиукраїнську політику», тощо [ДАЗО, ф. 151, оп. 3, спр.1956, арк. 1-5]. В подальшому при допомозі мукачівського єпископа, Сотер Ортинський зумів знайти компромісне рішення та налагодити роботу серед американських греко-католиків. Повний поділ між закарпатськими та галицькими вірниками в Америці стався уже після Першої світової війни.

Роль мукачівського єпископа у розбудові духовного життя греко-католицької церкви беззаперечна. Це визнали і підписанти протесту «І ми в Європі...», «найвищими достоїнниками серед угорських русинів є три руські єпископи: мукачівський Юліан Фірцак...» (Франко, 1986, с. 343). Незважаючи на плідну діяльність Ю. Фірцака,

під кінець його діяльності загострились безліч невирішених проблем.

Висновки. На зламі XIX –XX століть Мукачівська греко-католицька єпархія все ще зберігала свій вплив на духовне життя краю. Проте прогресивні процеси, які розпочалися ще раніше, почали відігравати вирішальну роль у житті багатонаціонального населення. Церква як інституція вимушена була йти в ногу з часом. Її інтереси представляв досвідчений єпископ так і громадський діяч Юлій Фірцак. Будучи лідером закарпатських греко-католиків, високоосвіченою особистістю, єпископ намагався вплинути на розвиток негативних явищ, які не завжди склалися на користь церкви, його народу. Будучи людиною свого часу, приймаючи безпосередню участь у політичному та культурному житті краю, Ю. Фірцак був вимушений рахуватися з тими соціально-економічними змінами, які відбулись у часи його правління. Серед викликів церкви постало питання протидії мадяризації, сприяння у покращенні матеріального добробуту населення. Саме в цей період розгорнулася активна ідеологічна підготовка до майбутньої війни за перерозподіл світу, в якій правлячі кола сусідніх держав, втягнули і церкву. На цьому фоні повсюдно посилюються шовіністичні ідеї, націоналістичні, робітничі, релігійні рухи.

Проведення Верховинської та американської акції були взаємопов'язаними не тільки в часі, але й за своїм змістом. Верховинську акцію проводив угорський уряд, залучивши до її проведення Мукачівську єпархію у відповідальний період підготовки. Мукачівський єпископ зайняв активну позицію та за цілковитої підтримки населення став генератором проведення Верховинської акції. Не стояло остеронь і рядове духовенство.

Мукачівська єпархія прийняла участь в припиненні еміграції закарпатців до Америки, однак безуспішно. Її роль активно проявлялась у боротьбі за встановлення американської греко-католицької єпархії для вихідців із Закарпаття. Через політичні та релігійні протистояння серед емігрантів, зокрема поширення православного руху у краї, утворення американської єпархії відкладалося. Участь в американській акції набуло політичного характеру.

Подальший історичний розвиток XX століття перекреслив всі сподівання правлячих кіл та духовенства на збереження територіальної цілісності і релігійної приналежності. У світлі нових досліджень, історична спадщина Ю. Фірцака заслуговує на переоцінку. Можна зробити висновок про те, що у переддень Першої світової війни, Мукачівська греко-католицька єпархія користуючись своїм становищем, зуміла вплинути на розвиток соціально-економічного життя Закарпаття та призупинити розвиток небажаних для неї процесів. Досліджуваний період потребує додаткового вивчення у контексті процесів, що відбувалися у в наступних десятиліттях.

Список використаних джерел

- Botlik, J., 1997. Hármas kereszt alatt. Görög katolikusok Kárpátalján az ungvári uniótól napjainkig (1646-1997). Új mandátum könyvkiadó, Budapest. 335 l.
- Braun, L., 2017. A hegyvidéki akció története 1897-1910 között, Debreceni egyetem BTK, 257 old.

- Braun L., 2013. Az amerikai kivándorlás és Firczak Gyula szerepvállalása a Hegyvidéki akcióban. *Acta Academiae Beregsasiensis*, 2, 21-29 old.
- Gönczi, A., 2007. Ruszin szkizmatikus mozgalom a XX század elején. Ungvár-Beregszász: PoliPrint - II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, 140 old.
- Marosi, I., 2010. A munkácsi görög katolikus egyház kihívásai és a megoldási kísérletek Firczak Gyula püspök (1891-1912) tevékenysége idején. Licencia dolgozat. Pázmány Péter katolikus egyetem hittudományi kar, Budapest, 163 old.
- Marosi, I., 2010. Firczak Gyula (1836-1912) munkácsi püspök élete és munkásságának súlypontjai, *Acta Beregsasiensis*, *Науковий вісник Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II*. Том IX, № 2, с. 75-91.
- Mayer, M., 1971. Skizmatikus parasztmozgalom Kárpátalján a század elején, *Történelmi szemle XIV évfolyam* 1-2. Szám, 106 – 132 old.
- Mayer, M., 1977. Kárpátukrán (ruszin) politikai és társadalmi törekvések 1860-1910. Akadémiai Kiadó, Budapest, 255 old.
- Pálvölgyi, B., 2018. Lehetetlen küldetés. A magyar migrációs politika kihívásai (1900-1924), *Századok*, 152. Évfolyam, 1. szám, 127-145 old.
- Tutuskó, Á., 2016. Az 1914–1915. évi orosz betörések nemzetiségpolitikai vonatkozásai, Budapest, 232 old.
- Vasárnapi Ujság*, 43 évf. 1896, 9 szám, Budapest, március 1. Magyarok Amerikában - az első magyarországi görög szert. róm. kat. lelkész Amerikában.
- Державний архів Закарпатської області (далі – ДАЗО), ф. 151, оп. 2, спр. 16. Листування з міністерством культів та освіти Угорщини про необхідність організації в Америці посади церковного інспектора. (16 квітня 1901 - 1. грудня 1901) На 23 арк.
- ДАЗО, ф. 151, оп. 2, спр. 17. Листування з головою ради міністрів Угорщини про вжиття заходів проти еміграції жителів Верховини. (12 червня 1901 – 1 січня 1902). На 17 арк.
- ф. 151, оп. 2, спр. 383. Прохання священників про виділення грошового займу та листування з даного питання за 1901 р. (24 січня 1901 - 17 червня 1901). На 88 арк.
- ДАЗО, ф. 151, оп. 2, спр. 405. Циркуляри Мукачівського єпископа Фірцак Дюли за 1902 рік. (15 січня 1902- 31 грудня 1902). На 46 арк.
- ДАЗО, ф. 151, оп. 2, спр. 415. Листування з міністерством культів та освіти Угорщини про призначення візитаторів в Америці з обов'язками політичного стеження за емігрантами з Підкарпаття – Войтович Йожефа, Сабов Шімона та Годобая. (- 1902 – 1902 рр.). 51 арк.
- ДАЗО, ф. 151, оп. 2, спр. 446. Справа про відвідини єпископом Мукачівської єпархії Ватикану з питання про організацію греко-католицької єпархії в Америці. (8 листопада 1904 – 7 березня 1905). На 62 арк.
- ДАЗО, ф. 151, оп. 2, спр. 478. Прохання священників про видачу дозволу на виїзд в Америку для проходження церковної служби. (3 лютого 1902 – 17 грудня 1902). На 152 арк.
- ДАЗО, ф. 151, оп. 2, спр. 780. Листування з міністерством Землеробства, Культів і освіти Угорщини про організацію різноманітних господарських курсів (бджолярських, телеграфних та ін.) (15 листопада 1902 – 26 липня 1903). На 22 арк.
- ДАЗО, ф. 151, оп. 2, спр. 931. Розпорядження єпископа Фірцак Дюли за 1903 рік. (25 листопада – 31 грудня 1903). На 68 арк.
- ДАЗО, ф. 151, оп. 2, спр. 2370. Повідомлення священника приходу Лаборц-Волья про організацію товариства боротьби з алкоголем та листування про затвердження статуту товариства (15 березня 1903). На 2 арк.
- ДАЗО, ф. 151, оп. 3, спр. 1956. Повідомлення священників з Америки про антидержавну діяльність єпископа Ортінські в Америці, в підтримці православно-намаганні приєднання до України та ін. (25 березня 1910 – 3 квітня 1910). 5 арк.
- ДАЗО, ф. 151, оп. 3, спр. 1992. Повідомлення Президії Міністерства Угорщини про нагородження єпископа Фірцак Дюли орденом Залізної корони I ступені та листування з цього приводу. (11 жовтня 1911–14 листопада 1911). На 8 арк.
- ДАЗО, ф. 151, оп. 17, спр. 1522. Листування з Берегівським фінансовим представництвом. (11 червня 1901- 15 серпня 1901). На 27 арк.
- Данилець, Ю., 2009. Православна церква на Закарпатті у першій половині XX ст. / Передмова В.Фенича, Ужгород: Карпати, 376 с.
- Мандрик, І.О., 1991. Закарпатська еміграція кінця XIX- початку XX ст., Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. Випуск 1, Наукова думка, 195 с.
- Мандрик, І.О., 2006. Угорська політика на території Закарпаття в кінці XIX – поч. XX ст. Україна-Угорщина: спільне минуле і сьогодення. Матеріали міжнародної конференції, К.: Ін-т історії України НАН України, с. 177-189.
- Франко, І.Я., 1986. Зібрання творів у 50-и томах, К.: Наукова думка, т. 46, ч. 2, с. 339-350.

References

- Botlik, J., 1997. Hármaz kereszt alatt. Görög katolikusok Kárpátalján az ungvári uniótól napjainkig (1646-1997). Új mandátum könyvkiadó, Budapest, 335 old. (in Hungarian).
- Braun, L., 2017. A hegyvidéki akció története 1897-1910 között, Debreceni egyetem BTK, 257 old. (in Hungarian).
- Braun L., 2013. Az amerikai kivándorlás és Firczak Gyula szerepvállalása a Hegyvidéki akcióban. *Acta Academiae Beregsasiensis*, 2, 21-29 old. (in Hungarian).
- Gönczi, A., 2007. Ruszin szkizmatikus mozgalom a XX század elején. Ungvár-Beregszász: PoliPrint - II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, 140 old. (in Hungarian).
- Marosi, I., 2010. A munkácsi görög katolikus egyház kihívásai és a megoldási kísérletek Firczak Gyula püspök (1891-1912) tevékenysége idején. Licencia dolgozat. Pázmány Péter katolikus egyetem hittudományi kar, Budapest, 163 old. (in Hungarian).
- Marosi, I., 2010. Firczak Gyula (1836-1912) munkácsi püspök élete és munkásságának súlypontjai, *Acta Beregsasiensis*, *Науковий вісник Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II*. Том IX, № 2, с. 75-91. (in Hungarian).
- Mayer, M., 1977. Kárpátukrán (ruszin) politikai és társadalmi törekvések 1860-1910. Akadémiai Kiadó, Budapest, 255 old. (in Hungarian).
- Mayer, M., 1971. Skizmatikus parasztmozgalom Kárpátalján a század elején, *Történelmi szemle XIV évfolyam* 1-2. Szám, 106 – 132 old. (in Hungarian).
- Pálvölgyi, B., 2018. Lehetetlen küldetés. A magyar migrációs politika kihívásai (1900-1924), *Századok*, 152. Évfolyam, 1. szám, 127-145 old. (in Hungarian).

- Tutuskó, Á., 2016. Az 1914–1915. évi orosz betörések nemzetiségpolitikai vonatkozásai, Budapest, 232 old. (in Hungarian).
- Vasárnapi Ujság, 43 évf. 1896, 9 szám, Budapest, március 1. Magyarok Amerikában - az első magyarországi görög szert. róm. kat. lelkes Amerikában. (in Hungarian).
- Derzhavnyj arkhiv Zakarpatskoi oblasti (dali – DAZO). DAZO. F. 151. Op. 2. Spr. 16. Listuvannya z ministerstvom kultiv ta osviti Ugorschini pro neobxidnist organizaciji v Americi posadi cerkovnogo inspektora [Correspondence with the Ministry of Cults and Education of Hungary on the need for the organization of Church Inspectorate in America]. (16 kvitnja 1901 - 1. grudnja 1901) Na 23 ark. (in Ukrainian).
- DAZO. F. 151. Op. 2. Spr. 17. Listuvannya z golovoju radi ministriv Ugorschini pro vzhittja zaxodiv proti emigraciji zhiteliv Verhovini [Corresponding with the chairman of the Hungarian Council of Ministers on taking measures against the emigration of Verkhovyna inhabitants]. (12 chervnja 1901 – 1 sichnja 1902). Na 17 ark. (in Ukrainian).
- DAZO. F. 151. Op. 2. Spr. 383. Proxannja svjaschennikov pro vidlennja groshovogo zajmu ta listuvannya z danogo pitannya za 1901 r. [The request of priests for the allocation of a loan and correspondence on this issue for 1901] (24 sichnja 1901 - 17 chervnja 1901). Na 88 ark. (in Ukrainian).
- DAZO. F. 151. Op. 2. Spr. 415. Listuvannya z ministerstvom kultiv ta osviti Ugorschini pro priznachennja vizitatoriv v Americi z obov"jakami politichnogo stezhennja za emigrantami z Pidkarpattja – Vojtovich Jozhefa, Sabov Shimona ta Godobaja [Correspondence with the Ministry of Cults and Education of Hungary on the appointment of visiting agents in America for the purposes of political monitoring of immigrants from Subcarpathia - Voitovich Jozhef, Sabov Shimon and Godobay]. (1902-1902 rr.). 51 ark. (in Ukrainian).
- DAZO. F. 151. Op. 2. Spr. 446. Sprava pro vidvidini jepiskopom Mukachivskoj jeparxiji Vatikanu z pitanja pro organizaciju greko-katolickoi jeparxiji v Americi [Case of visiting bishop of the Mukachevo diocese of the Vatican on the organization of the Greek Catholic Diocese in America] (8 listopada 1904 – 7 bereznja 1905). Na 62 ark. (in Ukrainian).
- DAZO. F. 151. Op. 2. Spr. 450. Cirkulari Mukachivskogo jepiskopa Firciak Djuli za 1902 rik. [Circulars of Mukachevo Bishop Firtsky Dyly for 1902] (15 sichnja 1902 – 31 grudnja 1902). Na 46 ark. (in Ukrainian).
- DAZO. F. 151. Op. 2. Spr. 478. Proxannja svjaschennikov pro vidachu dozvolu na vijezd v Ameriku dlja proxodzhennja cerkovnoji sluzhbi [Requests for priests to issue permission to go to America for church service]. (3 ljutogo 1902 – 17 grudnja 1902). Na 152 ark. (in Ukrainian).
- DAZO. F. 151. Op. 2. Spr. 780. Listuvannya z ministerstvom Zemlerobstva, Kultiv i osviti Ugorschini pro organizaciju riznomanitnix gospodarskix kursiv (bdzholjarskix. telegrafnix ta in.) [Correspondence with the Ministry of Agriculture, Cults and Education of Hungary on the organization of various economic courses (beekeepers, telegraphs, etc.)]. (15 listopada 1902 – 26 lipnja 1903). Na 22 ark. (in Ukrainian).
- DAZO. F. 151. Op. 2. Spr. 931. Rozporjadzhennja jepiskopa Fircak Djuli za 1903 rik. [Ordinance by Bishop Fierzac Dyly for 1903] (25 listopada – 31 grudnja 1903). Na 68 ark. (in Ukrainian).
- DAZO. F. 151. Op. 2. Spr. 2370. Na 2 ark. Povidomlennja svjaschennika prixodu Laborc-Volja pro organizaciju tovaristva borotbi z alkogolem ta listuvannya pro zatverdzhennja statutu tovaristva [Letter of the priest of the parish Labborz-Volya about the organization of the association for the fight against alcohol and correspondence on the approval of the charter of the partnership] (15 bereznja 1903). Na 2 ark. (in Ukrainian).
- DAZO. F. 151. Op. 3. Spr. 1956. Povidomlennja svjaschennikov z Ameriki pro antiderzhavnu dijalnist jepiskopa Ortinski v Americi, v pidtrimci pravoslavno ruXu, namaganni prijednannja do Ukrajini ta in. [Messages from priests from America about the anti-state activities of the bishop of Orton in America, in support of the Orthodox movement, in an attempt to join Ukraine, etc.] (25 bereznja 1910 – 3 kvitnja 1910). 5 ark. (in Ukrainian).
- DAZO. F. 151. Op. 3. Spr. 1992. Povidomlennja Prezidiji Ministerstva Ugorschini pro nagorodzhennja jepiskopa Fircak Djuli ordenom Zaliznoji koroni I stupeni ta listuvannya z cogo privodu [Message from the Presidency of the Ministry of Hungary on the awarding of the bishop of Fircak Dyly by the Order of the Iron Curtain I degrees and correspondence on this subject] (11 zhovtnja 1911–14 listopada 1911). Na 8 ark. (in Ukrainian).
- DAZO. F. 151. Op. 17. Spr. 1522. Listuvannya z Beregivskim finansovim predstavnicstvom [Correspondence with Beregovo Financial Services] (11 chervnja 1901-15 serpnja 1901). Na 27 ark. (in Ukrainian).
- Danylecj J. Pravoslavna cerkva na Zakarpatti u pershij polovyni XX st. [Orthodox Church in Transcarpathia in the first half of the twentieth century]. Peredmov V. Fenycha. Uzhghorod, 2009. 329 s. (in Ukrainian).
- Mandrik I.O. Zakarpatska emigracija kincja XIX- pochatku XX st. Mizhnarodni zv'jazki Ukrajini: naukovy poshuki i znaxidki [Transcarpathian emigration of the late nineteenth and early twentieth centuries., International relations of Ukraine: scientific searches and finds]. *Vipusk 1. Naukova dumka*, 1991. 195 s. (in Ukrainian).
- Mandrik I.O. Ugorska politika na teritoriji Zakarpattja v kinci XIX – poch.XX st. Ukrajina-Ugorschina: spilne minule i sogodennja [Hungarian politics in the Transcarpathian region at the end of the nineteenth century - beginning. Twentieth century Ukraine-Hungary: common past and present]. Materiali mizhnarodnoji konferenciji. K.: *In-t istoriji Ukrajini NAN Ukrajini*. 2006. stor. 177-189. (in Ukrainian).
- Franko I.Ia. Zibrannia tvoriv u 50-y tomakh [Collection of works in the 50 th volumes]. K.: *Naukova dumka*, 1986 r., t. 46, ch. 2, s. 339- 350. (in Ukrainian).

SUMMARY

THE PARTICIPATION OF MUKACHEVO GREEK-CATHOLIC DIOCESE IN SOCIO-ECONOMIC LIFE OF TRANSCARPATHIA AT THE END OF THE XIX – BEGINNING OF THE XXTH CENTURY

Yevgeny Mandryk

Post-graduate student of the Department of Modern Ukrainian History and Foreign Countries
SHEE «Uzhhorod National University»

At the turn of the nineteenth and twentieth centuries Transcarpathia was in a difficult socio-economic situation. Shortage of land with a significant population growth, backward production and unemployment, poverty and impoverishment, especially in the mountainous regions were the characteristic features of the region. The leadership of the Mukachevo Greek-Catholic Church headed by Bishop Yu. Firtsak fully understood the situation. They tried to make significant efforts to involve the Government of Hungary in resolving the improvement of the life of the people in the region. "Bishop of the Rusyns" as the Bishop of Mukachevo was called, together with his clergy took part in all governmental and non-governmental activities aimed at strengthening his diocese. As a leader of the Rusyn clergy, a highly educated personality, the bishop led the clergy and tried to influence the development of negative events that did not always evolve in favor of the church, its people. Mukachevo diocese played a significant role in the preparation of the Verkhovyna Action, an explanatory work among the population of the region. Bishop of Mukachevo became the generator of shares at the state level. It was during this period that an active ideological preparation for the forthcoming war unfolded for the redistribution of the world, in which the ruling circles of neighboring states, dragged the church. In parallel with the Verkhovyna campaign, the Mukachevo diocese took part in the stopping of the emigration of the Rusyn population to America. An important role was played by the eparchy in establishing the American Greek-Catholic diocese among immigrants from Transcarpathia. The processes that took place during the last century confirm the correctness of the struggle of the Greek Catholic clergy in defending the rights of the Transcarpathian Rusyns to preserve their original identity.

Keywords: *Mukachevo Greek-Catholic diocese, bishop, episcopal circulars, the Prime Minister, economical associations, labour emigration, Verkhovyna action, american action, Holy Throne.*